

ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕДУМОВ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА

А *Присвячується проблемі адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування. Визначені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища, які може забезпечити студентське самоврядування у розмаїтті своїх організаційних форм і рівнів.*

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, студенти-переселенці, адаптація, середовище вищого навчального закладу, студентське самоврядування, організаційно-педагогічні умови.

Постановка проблеми та аналіз публікацій. Соціальна та політична нестабільність в Україні зумовила появу значної кількості внутрішньо переміщених осіб, тобто громадян, які постійно проживають в Україні, яких змусили або які самостійно покинули своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [4].

Нині біля 6 тис. студентів Донецької та Луганської областей навчаються у вищих навчальних закладах інших регіонів України в якості тимчасово допущених до занять («вільних слухачів»). Біля 500 студентів зараховані на навчання на вільні бюджетні місця, а також навчаються за кошти фізичних і юридичних осіб. Понад 10 тис. студентів Донбасу вступили на навчання до ВНЗ, що підконтрольні українській владі, 16 ВНЗ переміщено. Результати моніторингу звернень, які надходять до Міністерства освіти і науки України та Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, засвідчують, що студенти-переселенці потребують соціально-психологічної адаптації до умов нового університетського середовища.

Адаптація особистості до навчання у ВНЗ – складний, довготривалий, динамічний процес, обумовлений подоланням багаточисленних і різнопланових адаптаційних проблем. Пошуку шляхів, які забезпечують найефективнішу і швидку адаптацію, нині приділяють значну увагу представники української та зарубіжної науки, зокрема, акцентують на змінах, що зазнає особистість у процесі адаптації до середовища ВНЗ, формуванні у студентів «образу Я», ціннісних орієнтацій тощо [1; 9].

Адаптація внутрішньо переміщених осіб (ВПО), сприяння якості освіти студентів-переселенців були в фокусі уваги низки зарубіжних дослідників [13; 14; 16; 17; 18], у вітчизняних працях розглядалися питання адаптації студентів-мігрантів до нових соціокультурних умов [2], проте проблема адаптації студентів-переселенців із числа ВПО, враховуючи умови, в яких опинилися українські студенти-переселенці, розкрито недостатньо.

Із метою законодавчого врегулювання зазначеної проблеми Верховною Радою України прийнято закони України («Про забезпечення прав і свобод гро-

мадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України»; «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»), Комплексна державна програма інтеграції, соціальної адаптації та захисту і реінтеграції внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки, акти Міністерства освіти і науки України, спрямовані на забезпечення прав на якісну освіту студентів-переселенців. Законом передбачено, зокрема, що громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього ступеня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання [3].

Поряд з цим, пріоритетними напрямками адаптації студентів-переселенців є відновлення соціального статусу студента, формування установок щодо пристосування до нових умов нормальної життєдіяльності, подолання психофізіологічних травм, стресового стану, соціальної апатії, втрати віри у майбутнє та позитивне сприйняття дійсності, включення в освітнє середовище нового навчального закладу.

Чіткого державного механізму допомоги студентам-переселенцям в адаптації до нового середовища на сьогодні немає. Проте органи студентського самоврядування мають значний потенціал щодо адаптації ВПО при умові дотримання принципів субсидіарності, соціальної справедливості, прозорості та неупередженості, взаємовідповідальності, взаємоповаги та взаєморозуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідниками широко проаналізовано вплив студентського самоврядування на формування лідерських якостей (А. Давлетова, Р. Сопівник, В. Кузнецова, Л. Шигапова), гуманістичної спрямованості студентів (Л. Варламова), на якість професійної підготовки фахівців (Л. Возняк, Г. Гарбузова, А. Давидова), соціалізацію студентства (Л. Шеїна), формування основ управлінської культури студентської молоді (І. Аносов, В. Приходько, М. Приходько). Проте, вивчаючи феномен студентського самоврядування, вчені мало приділяють уваги його впливу на адаптацію студентів до університетського життя.

Поряд з цим, встановлено, що студентське самоврядування є ефективним засобом: створення виховного

середовища вищого навчального закладу (Г. Рога-льова, О. Ступак) [10; 12], підвищення якості освіти (McFarland D.) [15], формування соціальної активності молоді (Н. Нефьодова) [8]; формування моральних та професійних якостей, відповідальності за результати своєї життєдіяльності (R. Theisen, О. Кіреєва) [5; 19]. Тому саме студентське самоврядування як передумова формування громадянського суспільства може виступити дієвим засобом адаптації та реінтеграції ВПО до освітнього середовища навчального закладу.

Відтак, виявлені суперечності між потребою в адаптації ВПО до університетського середовища та недостатнім рівнем підтримки студентів-переселенців у вищих навчальних закладах, між необхідністю реінтеграції ВПО та недооцінкою можливостей студентського самоврядування у вирішенні цієї проблеми, – обумовлюють своєчасність і доцільність досліджуваної проблеми.

Формулювання мети статті: виявлення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов, максимально сприятливих для адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Відсутність належних умов для адаптації до університетського середовища студентами Донбасу та Луганщини, які виявили бажання продовжити навчання у ВНЗ інших регіонів України, – комплексна проблема, на вирішення якої спрямована реалізація проекту «Адаптація внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування».

В основі проекту ідея про те, що успішна адаптація ВПО до університетського середовища можлива лише за умови встановлення дружніх доброзичливих стосунків із оточуючими студентами і викладачами та забезпечення особистісно зорієнтованого навчання. Максимально сприятливе поле для розвитку конструктивних стосунків між студентами-переселенцями та академічною громадою ВНЗ створює система студентського самоврядування.

Студентське самоврядування розглядаємо як дієвий засіб адаптації студентів-переселенців, включення їх до структури міжособистісних конструктивних стосунків. Під системою студентського самоврядування розуміємо цілісний структурний механізм, який дозволяє студентам шляхом самоорганізованої діяльності брати участь у керівництві справами свого колективу у взаємодії з усіма органами управління ВНЗ, захищати власні права та інтереси, сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця, виховуючи лідерські якості й соціальну активність.

Взаємодопомога і взаємопідтримка покладені в основу глибокої гуманістичної ідеї проекту. При цьому створення максимально сприятливих умов для адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища стане передумовою глибших процесів ресоціалізації населення зазначених регіонів.

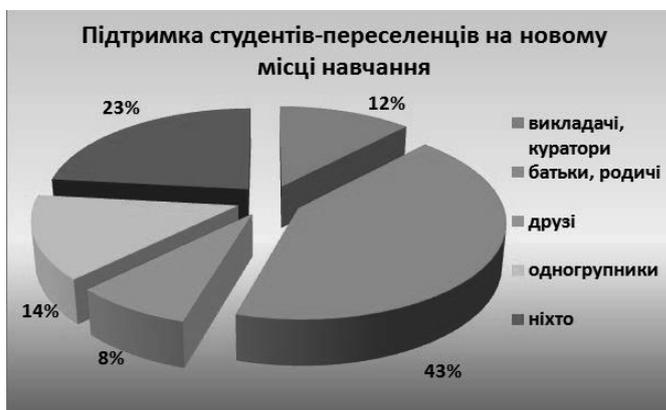
Підґрунтям проекту стали результати попередніх досліджень історичних, науково-методичних та організаційних аспектів розвитку студентського самоврядування, обґрунтування умов реалізації виховного потенціалу системи студентського самоврядування

та розроблення Концепції розвитку студентського самоврядування в Україні [6; 7; 11].

Із метою виявлення кола організаційно-педагогічних умов адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського життя у межах проекту проведено попереднє дослідження, у якому брали участь 370 внутрішньо переміщених осіб з Донецької (65,31%) та Луганської областей (34,59%), причому 62 % студентів-переселенців є переведеними з інших навчальних закладів і 38 % – почали навчання з першого курсу, проте в іншому для них місті.

Серед методів емпіричного дослідження: опитування (Інтернет-опитування, індивідуальне глибоке інтерв'ю зі студентами та викладачами), анкетування, фокус-групи, експертні інтерв'ю з представниками адміністрацій ВНЗ і керівництвом органів студентського самоврядування; аналіз скарг внутрішньо переміщених осіб щодо неналежного забезпечення потреб студентів-переселенців.

Під час індивідуальних інтерв'ю студенти зазначили, що потребують порад в організації навчання та побуту, психологічної підтримки, спілкування та позитивного ставлення, прояву інтересу до їхніх потреб і проблем з боку адміністрації, викладачів, одногрупників, студентського активу навчального закладу, проте розраховують переважно на близьких і родичів (рис. 1):

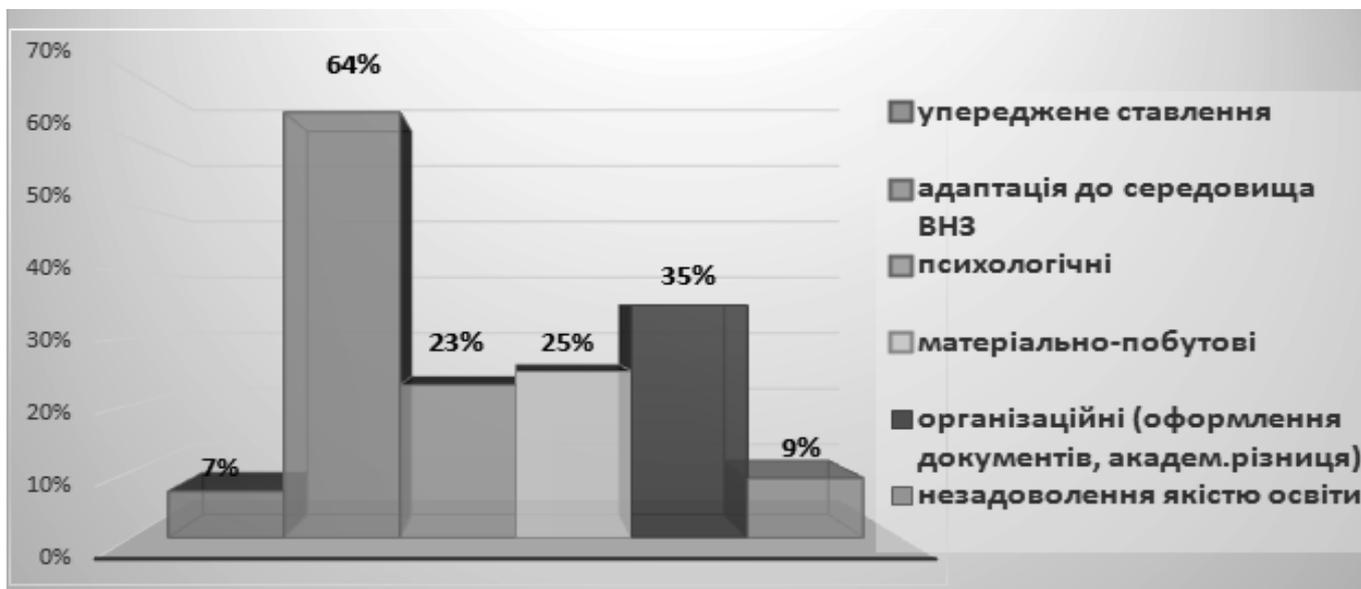

➔ Рис. 1. Джерела підтримки студентів-переселенців у період переселення та на новому місці навчання

Дослідження свідчать, що психологічні проблеми, пов'язані з руйнуванням колишнього звичного спосо-

бу життя в рідному місті, раптовий розрив соціальних зв'язків зі своїми родичами, друзями, невизначеність свого майбутнього, занепокоєння за своїх родичів, які залишилися, пригнічують студентів із родин ВПО, однаковою мірою (23–25 % опитаних) як проблеми

матеріального характеру (проживання, харчування, витрати на навчання тощо). Намір відвідати своїх батьків, які залишилися на окупованих територіях, викликає у студентів із родин ВПО обґрунтоване занепокоєння за свою безпеку (17%) (рис. 2):

➔ Рис. 2. Труднощі студентів-переселенців при переведенні їх до нового ВПО

64 % зазначили, що мають труднощі при адаптації до нового навчального середовища, з них 23% відмітили, що відчувають дискомфорт у новому колективі, через непорозуміння з одногрупниками та викладачами, через низький рівень навчальних досягнень тощо. Існують проблеми незнання чи нерозуміння навчальних та організаційних вимог, проблеми включення у колектив, спілкування.

Виявлено, що у 35% опитаних існують організаційні проблеми: відсутності місць у рамках ліцензованого обсягу, неможливості отримання підручників, бюрократичні протиріччя щодо дозволу на складання іспитів, заліків і поточного контролю у межах ліквідації академічної різниці, перезарахування раніше складених предметів, виготовлення дублікатів студентських квитків і дипломів, забезпечення місцями в гуртожитках тощо.

Серед опитаних студентів 19% зазначили, що студентське самоврядування у певній мірі сприяло їхній адаптації, завдяки спілкуванню та включенню в колективну діяльність навчального закладу. Проте залучитися до активної співпраці з органами студентського самоврядування навчального закладу виявили бажання лише 9% студентів, 16% – вбачають таку можливість. 75% студентів не планують співпрацювати переважно через нецікавість, відсутність мотивації, брак часу (26 % студентів змушені працювати). Часто студенти зазначають, що їх не запрошували до студентського самоврядування, тому вони не бачать там свого місця, або вони не замислювалися, чи необхідна така взаємодія.

Передумовою адаптації внутрішньо переміщених осіб є особистісно зорієнтований підхід та комплекс психолого-педагогічної підтримки: діагностика готовності до навчально-пізнавальної діяльності, мо-

тивів навчання, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок, психічного стану і проблем в адаптації; допомога в розвитку навчальних навичок і регуляції свого життєтворення; психолого-педагогічна підтримка студентів-переселенців у подоланні соціокультурних труднощів життя і встановлення комфортних взаємовідносин із однокурсниками і викладачами; консультування студентів-переселенців, які відчувають проблеми при адаптації чи розчаруванні в обраній спеціальності; корекція самооцінки, відчуття соціального вакууму, професійного самовизначення при компромісному виборі студентів-переселенців.

Успішна адаптація ВПО можлива лише за умови встановлення дружніх конструктивних взаємовідносин в університеті, що якнайкраще може забезпечити студентське самоврядування в розмаїтті своїх організаційних форм (студентська рада, студентський парламент, наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених, студентські гуртки, волонтерські центри тощо) та рівнів (групи, потоку, факультету/інституту, університету, гуртожитку).

Спектр діяльності органів студентського самоврядування включає захист і представництво прав, інтересів студентів; підвищення якості освіти та популяризація науково-дослідної діяльності майбутніх фахівців; проведення організаційних, культурно-дозвіллевих, спортивно-оздоровчих, благодійних та інших заходів; сприяння соціальному захисту студентів, їхньому тимчасовому та професійному працевлаштуванню; системний розвиток у майбутніх фахівців лідерських і комунікативних якостей у рамках молодіжного проекту «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього» – дозволяє вважати, що студентське самоврядування володіє потужним потенціалом при адаптації студентів-пересе-

ленців до університетського середовища.

Соціальний ефект від реалізації розробленої технології психолого-педагогічної підтримки, що включатимуть тренінги позитивної взаємодії для студентів-переселенців, викладачів, представників органів студентського самоврядування (зміна негативних установок до переселенців, розвиток почуття власного достоїнства та вміння поважати інших; навчання способів виходу із конфліктних ситуацій, розвиток соціальної довіри, емпатії, співчуття тощо) значно перевищать витрати на її розроблення та сприятимуть утвердженню ідеалів гуманізму та добротворення, що відповідатиме європейському вектору устремлень сучасного українського суспільства.

Висновок. Таким чином, до провідних організаційно-педагогічних умов адаптації ВПО до університетського життя треба віднести наступні: створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату; забезпечення особистісно зорієнтованого навчання; встановлення дружніх доброзичливих продуктивних стосунків з оточуючими студентами та викладачами; підтримка патріотичної громадянської позиції студентів-переселенців.

Забезпечення особистісно зорієнтованого підходу до студентів при організації навчально-виховного процесу та створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату на основі встановлення конструктивних доброзичливих стосунків, підтримки патріотичної громадянської позиції з використанням потенціалу студентського самоврядування є підґрунтям успішної адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища.

Список використаних джерел

1. Данильчик, А. В. Исследование эмоциональной устойчивости и адаптации студентов / А. В. Данильчик // Психологическая студия. – 2011. – Вып. 5. – С. 48–51.
2. Донских, Т. П. Социально-психологическая адаптация студента-мигранта в новых социокультурных условиях / Т. П. Донских // Вестник Оренбургского государственного педагогического университета. – 2010. – № 12 (118). – С. 167–172.
3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 року № 1635-VII. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1635-18>.
4. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
5. Киреева, О. А. Педагогические условия развития студенческого самоуправления как средства подготовки студентов вузов культуры и искусств к профессиональной деятельности : монография / О. А. Киреева. – Белгород : БГИКИ, 2010. – 286 с.
6. Кращенко, Ю. П. Особенности организации системы студенческого самоуправления / Ю. П. Кращенко // Витоки педагогической мастерности. – 2009. – Вып. 6. – С. 255–262.
7. Кращенко, Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні / Ю. Кращенко, А. Ігнатюк // Вища школа. – 2011. – № 9. – С. 117–125.
8. Нефедова, Н. А. Внеучебная деятельность как инновационный блок воспитательной системы вуза / Н. А. Нефедова // Вектор науки ТГУ. – 2012. – № 3 (21). – С. 250–252.
9. Порох, Д. О. До проблеми адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі / Д. О. Порох // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 10 (197). – С. 78–85.
10. Роголева, Г. И. Студенческое самоуправление – характеристика воспитательного пространства вуза / Г. И. Роголева // Молодой учёный. – 2011. – №10. Т. 2. – С. 178–181).
11. Сорокина, Г. Ю. Условия реализации воспитательного потенциала в системе студенческого самоуправления / Г. Ю. Сорокина, М. В. Гринева, Ю. П. Кращенко // Педагогические заметки. – 2014. – Т. 7. – Вып. 1. – С. 52–57.
12. Стулак, О. Роль студенческого самоуправления в управлінні вищим навчальним закладом / О. Стулак // Витоки педагогической мастерности. – 2014. – № 14. – С. 267–273.
13. Ferfolja T. Supporting refugee students through the Refugee Action Support Program / Ferfolja T., Naidoo L. // University of Western Sydney, 2010. – 45 p.
14. Louise Olliff. Exploring post-compulsory education and training pathways for young people from refugee backgrounds in NSW. – Refugee Council of Australia, 2010. – 65 p.
15. McFarland D. Inside Student Government : The Variable Quality of High School Student Councils / McFarland D., Starmanns C. // Teachers College Record. – 2009. – № 1 (111). – P. 27–54.
16. Naidoo L. Engaging the refugee community of Greater Western Sydney / Naidoo L. // Issues in Educational Research. – 2010. – № 1(20). – P. 47–56.
17. Protection of Internally Displaced Persons in Georgia: A Gap Analysis. – Tbilisi, 2009. – 60 p.
18. Studentenwerke im Zahlenspiegel 2009/2010. Hrg. Deutsches Studentenwerk. – Berlin, 2010. – 54 p.
19. Theisen R. Student Government: As Real As It Gets / Theisen R. // Principal Leadership. – 2012. – № 2. – P. 10–17.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 12.11.2016

Кращенко Ю. П., Сорокіна Г. Ю. Исследование предпосылок адаптации студентов-переселенцев к университетской среде.

А *Посвящается проблеме адаптации внутренне перемещённых лиц в университетской среде средствами студенческого самоуправления. Определены и обоснованы организационно-педагогические условия адаптации внутренне перемещённых лиц в университетской среде, которые может обеспечить студенческое самоуправление в разнообразии своих организационных форм и уровней.*

Ключевые слова: внутренне перемещённые лица, студенты-переселенцы, адаптация, среда высшего учебного заведения, студенческое самоуправление, организационно-педагогические условия.

Krashchenko Yu. P., Sorokina H.Yu. The research of adaptive preconditions of students-immigrants to the university environment.

С *The article deals with the problem of adaptation of internally migrant people to the university environment by means of student's government. The organizational and pedagogical conditions of adaptation of internally migrant people to the university environment were defined, and it was determined that it can be provided by the student's government in a variety of forms and their organizational levels.*

Key words: internally migrant people, students-immigrants, adaptation, the university environment, student's government, organizational and pedagogical conditions.